

Keď sa v osemdesiatych rokoch minulého storočia v Rusku rozšírila epidémia zoologického nacionalizmu, vystúpil VI. Soloviov s viacerými bojovnými stafami, spojenými potom do knihy *Národnostná otázka v Rusku*. Istý čas sa *Národnostná otázka v Rusku* pokladala za najzastaranejšiu a najnezaufijamejšiu Soloviovoú prácu. Teraz však treba pokračovať v práci VI. Soloviova. Boj s epidémiou nacionalizmu, ktorá zachvátila celý svet, je prvou povinnosťou kresťana, ktorý nestratil svedomie. Nehovorím o tých kresťanoch, ktorí sa vo vzťahu k svetu vyznačujú nehanebným konformizmom. Ešte nikdy neexistovalo vo svete také nahromadenie nenávisťi, taká krvilačnosť, taká strašná diferenciácia, také negovanie jednoty ľudstva a univerzálnych základov ľudskej prirodzenosti. Zásadne sa odmieta christianizácia a humanizácia ľudských spoločstiev. Prebiehajúca beštializácia ľudských spoločností sa idealizuje a obklopuje romantickou aureolou. A v tomto krvavom sváre ľudstva má obrovskú úlohu nacionalizmus. Súčasné rozdelenie sveta na tábor fašizmu a tábor komunizmu má utilitárno-lživý a demagogický charakter. Komunizmus je odporný práve svojimi fašistickými črtami. Fašizmus a komunizmus sú dvojčatá a sú rovnako zrodené krvou svetovej vojny, rovnako sa zriekajú dedičstva ľudskosti, ktorá pochádza z prameňov kresťanstva. No existuje reálny protiklad medzi nacionalizmom a socializmom. Pod socializmom tu nerozumiem socialistické strany a konkrétne formy sociálnych hnutí, ktoré treba kritizovať, ale určenie hierarchie hodnôt, ktorá je odlišná od hierarchie hodnôt nacionalizmu. Pre mňa je úplne neodškriepiteľné, že socializmus je zlučiteľnejší s kresťanstvom ako nacionalizmus. Nacionalizmus má pohanský pôvod. Ako svetonázor je to vyslovený naturalizmus, opiera sa o prírodné živly, hoci tieto prírodné živly môžu byť v ňom racionalizované. Socializmus má však kresťanské pravdy a je založený na duchovnom princípe — dôstojnosť každého človeka, spravodlivosť, ktorá nepripúšťa vykorisťovanie človeka človekom, bratské spoločenstvo ľudí v práci. Netreba sa dať zvieť materializmom marxistického socializmu. Marxov materializmus je veľmi sporný a je predovšetkým reakciou na abstraktný idealizmus, ktorý vytvoril ilúzie vedomia. Vo svete neprebíha len boj za záujmy, ale aj boj za hodnoty. Socializmus, očistený a úplne uvedený, oslobodený od podvedomých odrazových reakcií, musí uznať, že najvyššou hodnotou je sám človek, jeho právo na dôstojný život a na úplnú realizáciu jeho životných potencíí. Človek je vyššou hodnotou ako národ a štát. Lenže nacionalizmus pokladá za najvyššiu hodnotu národ a štát, človeka však považuje za podriadeného neľudským útvarom, ktoré sa vytvorili v dejinách. Nacionalizmus prijíma duchovné zotročenie človeka, jeho prírodnú premenu na prostriedok ľudskej moci a idealizuje toto zotročenie. Socializmus však má byť zameraný na hodnotu samého človeka, a nie na historické spoločenstvá, ktoré menia človeka na prostriedok. Socializmus svojou správnu ideou je personalistický. Komunizmus, keďže odmieta tento ľudský a personalistický charakter socializmu, je fašizmus. Stretáme sa tu s paradoxom. Socializmus by musel odmietať absolútny primát spoločnosti (do ktorej patria štát, národ a iné kolektívne spoločenstvá) nad človekom, nad ľudskou osobnosťou. Lenže rozšírená socialistická metafyzika, ktorá utvrdzuje primát spoločnosti nad osobnosťou, je absolútne klamná. Tento primát spoločnosti nad ľudskou osobnosťou realizuje práve kapitalistický režim, založený na ekonomickom individualizme.

Kapitalistická ideológia uznáva individualistické hospodárstvo, založené na osobnom záujme, ktorý je výhodný nie pre človeka, nie pre ľud, pozostávajúci zo živých ľudí, ale pre národ ako neľudské spoločenstvo a pre štát. Človek sa premenil na nástroj ekonomického obohacovania a je podriadený neosobnej moci peňazí. Zápas sa vedie o to, či je sobota pre človeka alebo človek pre sobotu. To, že človek je viac ako sobota, je kresťanská idea. A práve túto ideu musí vziať za svoj základ personalistický socializmus, zbavený akejkolvek tvorby idolov. Táto večná pravda nepripúšťa premenu spoločnosti alebo kolektívu na idol, ktorému sa obetujú živí ľudia. Nacionalizmus a s ním spätý etatizmus je modloslužobníctvom. Komunizmus je taktiež formou modloslužobníctva. Pokladá človeka len za robotníka produkujúceho ekonomické hodnoty, pokračuje v praxi neosobného kapitalizmu, zospoločensťuje kapitalizmus, ale nevíťazí nad jeho protiľudským princípom. Keď sa hovorí, že idea národa je nad ideou triedy, spája sa nepopierateľná pravda s nesprávnym nastolením otázky. Idea triedy môže nadobudnúť prvoradý morálny význam práve preto, že triedy musia zaniknúť, majú ich nahradiť profesie a povolania, preto, že samotná ich existencia je nespravodlivosťou a utláčaním človeka, ale národ v pravom zmysle tohto slova musí ostať.

Je chybné stotožňovať nacionalizmus s vlastenectvom a obviňovať odporcov nacionalizmu z absencie vlastenectva, z ľahostajnosti k svojej vlasti a svojmu národu. Nacionalizmus nie je len prirodzenou a elementárnou láskou k svojej vlasti a k svojmu národu, nie je len vedomím jednoty historického osudu. Nacionalizmus je zastretou formou egocentrizmu, hrdosti a namyslenosti, nafúkanosti a chvastúnstva. Všetko, čo sa uznáva ako hriech a nedostatok jednotlivého človeka, pokladá sa za cnosť národného kolektívu. Nacionalizmus využíva elementárne inštinkty, ale je už racionalizáciou, je celou ideologickou doktrínou. Stredovek nepoznal nacionalizmus, ktorý je produktom novoveku. Zoslabenie viery v Boha napokon umožnilo nacionalizmus. Treba rozlišovať národ a ľud. Tento rozdiel možno v ruštine vyjadriť použitím jedného cudzieho slova. Vo francúzštine a nemčine rozlišujú nation a peuple, Nation a Volk. Ľud je prírodným a historickým spoločenstvom, v ktorom sa realizuje osud ľudskej osobnosti. Existencia ľudu je založená na spoločnej práci a na historickej kontinuite. Národ je však produktom racionalizácie, je to abstraktná kategória a súvisí so štátom. Vo Francúzsku je nacionalizmus veľmi spätý s Francúzskou revolúciou, s ideou suverenity národa. Ľud nie je suverénom a jeho podstata je ľudská, a nie etatická. Národ je spätý s vôľou k expanzii a k moci, k moci vo svete, čo vôbec nemusí byť vlastné ľudu. Národný rozkvet môže byť ochabnutosťou ľudu. Abstraktnosť národa ho robí neosobným nástrojom moci, mení ľudské generácie na prostriedky. Národ je zbavený originality, svojráznosti ľudového života. Súčasný nacionalizmus je neodlučiteľne spätý s kultom štátnej moci, je etatický a militaristický, a preto nemá nijakú národnú originalitu, keď slovo „národný“ používa v zmysle „ľudový“. Všetci nacionalisti sa navzájom podobajú ako dve kvapky vody a chcú jedno a to isté. Stotožňujúc národnú vôľu a národné poslanie s rastom štátnej moci, s kultom sily a násilia, s technickou vybavenosťou, s dobyvačnosťou a túžbou po nadvláde nad inými národmi, súčasný nacionalizmus nadobúda úplne neosobný internacionálny charakter. V technike, vo výzbroji, v športe, v organizácii polície nie je nič národné. Toto je u všetkých národov rovnaké. Delá a lietadlá nachádzame vo všetkých krajinách, rovnako ako GPU (Štátna politická správa

— pozn. prekl.) a gestapo. Národy sa navzájom líšia svojou kultúrou, svojou tvorbou, a to i napriek tomu, že kultúra má univerzálne základy. Každý národ má svoju hudbu duše, svoju problematiku myslenia. Lenže súčasný nacionalizmus sa o kultúru nezaujíma, prenasleduje kultúru a jej tvorcov. Súčasný nacionalizmus v podstate pretrháva svoju spätosť so skutočne národnými tradíciami, nie je výtvorom národa, ale beztvárnej masy. Osobitne to nás zaráža v Nemecku. Hitlerovské Nemecko nemá nič spoločné s „krajnou filozofov a básnikov“, s veľkou nemeckou kultúrou, s germánskym géniom. Znamená kultúrny pád. Prijíma výlučne tradície pruského militarizmu a vyzbrojuje ho modernou technikou. Delá nenahrádzajú len chlieb, ale aj duchovnú kultúru, filozofiu a poéziu. Súčasný nacionalizmus predstavuje kultúrne zdivočenie, strokotanie všetkých národných kultúr, všeobecnú nivelizáciu a premenu všetkého na nástroj totalitnej vojny. Súčasný zdivočený, beštiálny nacionalizmus je výtvorom vojny a musí vyvolať vojnu. Je obrovským nebezpečením pre samotnú existenciu európskej kultúry. Všetky nacionalizmy sa navzájom podobajú, všetky sa čoraz väčší odosobňujú a súčasne sa navzájom nenávidia a chceli by sa navzájom zničiť. Svet nekráča k jednote v rozmanitosti, ale k sváru v jednotvárnosti. Taký je fašizmus, ktorý je nacionalizmom v štýle moderny a patrí k epoche nového césarizmu a zároveň k epoche techniky a más. Komunizmus sa taktiež čoraz väčší a väčší fašizuje, nadobúda črty césarizmu, totalitného etatizmu, militarizmu a nacionalizmu. Ľudské črty socializmu sa často stierajú. Ideológia komunizmu má prednosti pred ideológiou fašizmu. Komunizmus predsa len uznáva ideu sociálnej spravodlivosti, bol v ňom sen o bratskej spoločnosti a ideál komunizmu je pacifický, na rozdiel od prostriedkov hrubého násillia, ktoré praktizuje. Fašizmus však má ideál večnej vojny, večného sváru rás a národov, ktoré sa usilujú o nadvládu, ideál večnej nadvlády silných nad slabými. V praxi komunizmus dospieva k fašizmu a dokonca možno povedať, že ruský komunizmus je zodpovedný za nástup fašizmu vo svete. Lenin v podstate vynašiel fašizmus a naučil ho Mussoliniho a Hitlera, hoci vo fašizme boli aj celkom iné prvky. Idea náboženského socializmu a socializmu humanitného je v protiklade k tomuto pokušeniu, ktoré sa valí na svet. Vstupujeme do epochy výlučného uctievania sily. Taká bola aj rímska imperiálna epocha. Kresťanstvo bolo duchovnou silou, ktorá čelila moci rímskej idey nad svetom, vystúpilo proti postupu rímskych légii. Teraz sa znovu musia stretnúť dve sily. Idea totalitného štátu nie je nová, je to stará pohanská idea. Uskutočnila sa v rímskej ríši, ktorá vyžadovala uctievanie Caesara. Národné čtenie je len prostriedok, ktorý táto idea využíva. Imperialistický nacionalizmus odmieta duchovnú vlast človeka, pripútať človeka k pozemskej moci. Súčasný nacionalizmus je konvenčná lož. Je zarážajúce, keď sa národným nazýva front generála Franca, ktorý za pomoci afrických jednotiek i cudzincov — Talianov a Nemcov — ničí vlastný národ a vlastnú krajinu.

Nacionalizmus sa dáva do protikladu s internacionalizmom. S tým súvisí aj delenie na fašizmus a komunizmus. Protikomunistický front je namierený proti internacionalizmu. V skutočnosti by pri hlbšom pohľade na vec bolo treba uznať nacionalizmus a internacionalizmus za dva omyly, ktoré navzájom súvisia. Dvojaký proces individualizácie a univerzalizácie, prebiehajúci v dejinách, nachádza svoj falošný odraz v nacionalizme a internacionalizme. Internacionalizmus je deformáciou skutočnej idey univerzalizmu, ktorú kresťanstvo prinieslo svetu. No internacionalizmus neutvrďuje konkrétnu, ale abstraktnú

jednotu človeka, neutvrďuje konkrétny, ale abstraktný univerzalizmus. V skutočnosti by bolo treba hovoriť nie o internacionalizme, ale o nadnacionalizme, ktorý by v sebe zahrňoval všetky individualizované národné formy. Internacionalizmus napriek tomu, že je v ňom obsiahnutá pravda o jednote ľudstva, sa fakticky ukázal ako nemožný. Druhá socialistická internacionála je v podstate fikciou. Neurobila nič pre to, aby zabránila svetovej vojne. Reálne existujú len národné formy socializmu a socialisti sú dobrými vlastencami a niekedy dokonca nacionalistami. Tretia komunistická internacionála je taktiež fikciou, je predovšetkým ruská, je pseudomorfózou ruského mesianizmu a imperializmu. Komunizmus na Západe však ľahko nadobúda národné zafarbenie. Trockého internacionalizmus nemá dnes takmer nijaký reálny význam. Internacionalizmus samého Marxa bol vybudovaný ako reakcia na lživý buržoázny nacionalizmus kapitalistickej epochy, nerešpektoval reality súvisiace s národným cítením a s historickými tradíciami národov. To sa prejavovalo v svetovej vojne. Robotníci ekonomicky silných krajín sú proletármi a vykorisťovanými vo vzťahu k vlastným kapitalistom, no môžu byť vykorisťovateľmi a kapitalistami vo vzťahu k ekonomicky slabým krajinám i kolóniám. Mussolini vyhlásil, že Taliansko je proletárskym štátom v porovnaní s bohatými kapitalistickými štátmi. To isté možno povedať o Nemecku. Táto skutočnosť nastoľuje problém spravodlivejšieho rozdeľovania bohatstiev medzi národmi. No problém jednoty ľudstva a bratstva národov je neriešiteľný výlučne na ekonomickej politickej pôde, je to nevyhnutne aj duchovný problém, ktorý predpokladá duchovné zmeny a prerody. Socializmus aj komunizmus mimo duchovného pohybu podliehajú zákonu zburžoáznenia a majú za následok morálny rozklad. Demagógia má za následok ríšu lži. Internacionalizmus sa premenil na konvenčnú rétoriku, ako sa na ňu menia aj všetky idey v dejinách ľudstva. To je veľmi trpká pravda, ktorú si treba priznať. Keď národ naplňa svoj život univerzálnym obsahom a vytvára univerzálne hodnoty, nepohybuje sa horizontálne (inter), ale vertikálne (nad). Pritom sa zachováva jeho národná individualita. Internacionalizmus je abstraktnou racionalizáciou skutočnej univerzálnej idey. Ale aj jemu protikladný nacionalizmus je abstraktným racionalizmom. A len preto súčasný nacionalizmus spája sám seba predovšetkým so štátnou mocou, a nie s kultúrou a tvorbou duchovných hodnôt. Štátna moc sa dosahuje neosobnými racionálnymi nástrojmi technickej organizácie. Národné štáty sú posadnuté vôľou k moci a nadvláde, plodia sváry a vojny, hrozia európskej kultúre záhubou. Národné kultúry obohacujú ľudstvo individuálnymi hodnotami. V národnej kultúre niet vôle k nadvláde, niet potencie vojny. Práve preto treba prekonať ideu suverenity národného štátu a usilovať sa o nadnacionálnu organizáciu národov zachovávajúcich svoje individuálne kultúry, svoju jedinečnú tvár vo svete. To predpokladá prevýchovu ľudských spoločenských hodnôt a duchovný prerod. Nacionalizmus, umelo vštepovaný a stupňovaný, je obrovskou prekážkou zmierenia ľudstva, jeho víťazstva nad militarizmom, ktorý pustoší a oslabuje všetky národy. Nacionalizmus je modloslužobníctvom, ktoré je rovnako nepriateľské tak voči ľudskej osobnosti, ktorú dlávi, ako aj voči národnej kultúre, ktorú zbavuje individuality a zotročuje, podriaďujúc ju technike štátu, aj voči veľkej pravde univerzalizmu, jednoty ľudstva, kde niet ani Heléna, ani Žida. Totalitný štát, ktorému hrozí definitívne otroctvo ducha, je možný len na pôde stupňovania nacionalistických inštinktov a idealizácie vôle k moci, čo platí aj pre komunizmus. Kresťanské sily vo

svete musia vyhlásiť duchovnú križiacku výpravu proti nacionalizmu, proti tejto recidíve pohanstva v modernej civilizácii.

(1938)

Z ruského originálu *O sovremennom nacionalizme* preložila Raisa Kopsová